List 29. **NOVICE** Tečaj XLVII.

gospodarske, obrtniške in národne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gold. 40 kr. za pol leta 1 gold, 70. kr. za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gol 10 kr., za četrt leta 1 gold. 10 kr.

V Ljubljani 17. julija 1889.

Obseg: Perutninstvo, — Kako kis ali jesih delati iz sadja. — Kako je pripraviti konja za dirko v trab. — Zemljepisni in narodopisni obrazi. — Govor poslanca Tonklija. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Perutninstvo.

Spisuje Josip Lenarčič.

(Konec.)

Pritlikavci ali Bantams.

S tem imenom zaznamenujejo se kokoši, katere mičejo vsled svoje majhne postave in ljubkega kretanja.

Oporekati se sicer ne more, da bi ne imele dobrih lastnosti, tako na pr. vse prav pridno neso, valijo in dobro vodijo, in zato pogostoma rabijo za valjenje prepelic in fazanov, vendar se glede gospodarskih lastnosti ne morejo primerjati z drugimi pasmami, koje se v Bantams zopet ponavljajo le v prav majhni obliki. Delijo se v obče v naslednje vrste.

1. Pritlikavi boritelji — podolgast život, visoki, goli, rjavi, ali zeleni, ali rumeni nogi, peruti visoko stoječi, greben enoten, petelinov rep s srpi.

2. a) Navadni Bantams — krepkejše truplo, nogi srednje visoki, temne ali mesnate barve, peruti nekoliko niže stoječi, rožnat greben, rep s srpi.

b) Sebright Bantams — enaki prejšnjim, le peruti bolj povešeni in rep brez srpov.

3. Chabos — truplo čokato, nogi prav kratki, goli, rumeni, peruti do tal segajoči, greben enoten, rep s „sabljami“.

4. Navadni pritlikavci — truplo čokato, kratki obraščeni nogi, peruti krepko k tlom obrnjeni, rep s „sabljami“.

Pritlikavi boritelji so jako mični ter se ob prvem pogledu prikupijo človeku. Oni so jako razširjeni med kokošerejci; po vseh kokošjih razstavah jih nahajamo prav obilo, vendar pa niso vselej brez hib.

Na Angleškem čislajo zelo te kokoši in plačujejo za izvrstnega petelina po 15 do 30 sterlingov.

Pri vzgoji raznih pritlikavcev paziti je na to, da se podložijo jajca šele meseca julija, potem ostanejo piščeta majhna in zdrava. Valjenje tem času pa zahteva veliko pozornosti in snažnosti zarad razne golazni, ki v tem času najbolj kokoši nadleguje ter lahko mladi zarod popolnoma uniči. Izvaljena piščeta treba dobro krmiti, gledati pa je na to, da si ne pokvarijo želodcev.

O pritlikavcih je spisal K. Huth iz Frankfurta nemško, zelo poučno knjigo, ki obseza vse zanimivosti te pasme.

Kot zadnjih pasem kokošjih omenjam še

kodrov in svilnopernatih kokoši,

katere se ločijo od vseh prejšnjih po obliki perja. Perje je ali kodrasto, trdo, ali pa tanko, svili podobno.

Kokoši s kodrastim perjem se nikakor ne morejo prištevati k lepim, vendar pa nesejo dobro lepa, debela jajca, valijo dobro in tudi vodijo dobro. Proti vremenskim neprilikam niso občutljive. To so lastnosti, katere jih priporočajo in ki zakrivajo njih neprijetno zunanjost.

Svilnopernate kokoši so doma na Japonskem. V velikosti so podobne navadnim domačim. Perje nima nikakih tuljav, zato pa posamezne nitke visijo prosto ter so podobne svilnatim nitkam. Znači jih razen perja še to, da je njih koža, kostna koža in meso temnovijoličaste barve, ki spečeni živali še bolj zatemni. Te kokoši sicer niso dobre za gospodarstvo, ali njihova lepa zunanjost in pa krotkost jih kmalu prikupita.

Kako kis ali jesih delati iz sadja.

Ker živimo ravno v največi vročini, katero naše ljudstvo dobro imenuje s splošnim imenom „pasje dni“, in ker si ravno zdaj vsakdo želi hladilnih jedi, kakor kislega mleka, kisle vode — vina pa pri nas uže tako težko dobimo drugačnega nego kislega — in dobrega kislega jesiha na vsakovrstnih salatah in tudi v druzih

K. ZEITUNGS-STEMPEL

jedeh, zato bo morebiti marsikomu ustreženo, če povemo kako se preskrbeti z dobrim domačim jesihom. O tem piše v San Francisco v Ameriki živeči nemški sadjar in pisatelj H. Semler v zanimivih svojih knjigah, kako bolj v prid obračati sadje in povzdigniti sadjarstvo.

Izdelovanje jesiha iz sadja je tako preprosto, da ni razumeti, zakaj ga veči del kmetovalcev ne izdeluje za svojo potrebo. Tega sicer ne bodemo dosegli, da bi bil sadni jesih pomenljiv v trgovini, toda pri vsakem gospodarstvu se rabi toliko jesiha, da ga je vredno vsaj toliko pridelovati doma, kolikor se ga za dom potrebuje in to velja posebno onim posestnikom, kateri si s sadjarstvom redno pridobivajo dohodkov. Dobiček pri takem ravnanji je očividen, in to dvojen: prvič stane mnogo manj doma pridelan jesih, drugič je pa tudi vsakdo brez skrbi, da uživa naraven, zdrav jesih, česar pri kupljenem jesihu človek nikdar prav ne ve. Še celo treba ni, da se za izdelavanje jesiha posebe pripravlja sadje, ampak popolnoma dobre so tropine, iz katerih je bil sadjevec uže enkrat izžet. Take tropine se vržejo v kad, katera se postavi v primerno gorak hram; k tropinam se dodene še slabejšega razkrnjenega sadja, olupkov in obrezkov, ako jih je od sadja, katero se pripravlja za sušenje, tudi ostanki kuhanega sadja se dobro obrnejo, ako se vržejo v kad. Na vse te zbirke zlije se toliko vroče vode, da je gosta mešanica. Ta se potem pusti osem dni prav na miru, potem pa se v ožimalnici izžme mošt. Ostale tropine niso za drugo nego za gnoj. Kako potem z moštom ravnati, priporoča se več načinov, pa najbolj priporoča se način, po katerem izdelavajo Francozi svoj sloveči vinski jesih. Njihovo ravnanje je najpriprostejše, najpripravnejše in, kakor skušnja kaže, najboljše.

Francozi pa ravnajo tako-le: Odprta kad se napolni za eno tretjino z dobrim starim jesihom, dve tretjini pa se dodene sadnega mošta in se tako pusti 8 dni; potem se odtoči dve tretjini jesiha iz kadi in se nadomesti z dvema tretjinama mošta, in tako se ponavlja vsakih osem dni, dokler je kaj mošta. Prezreti se pri tem ne sme, da je za izdelavanje jesiha najbolj ugodna gorkota 20 do 25 stop. Cels. (ali 16 do 20 stop. Reum.). Ako bi jesih ne bil dosti hud, dolije se mu nekoliko špiritovega jesiha.

Mali gospodarji, kateri ne izdelujejo sadjevca, pripravljajo si pa takisto lahko sadnega jesiha za domačo potrebo. V ta namen treba samo velikega prstenega piskra, vanj se mečejo vsakovrstni odpadki od sadja, katero se v kuhinji rabi. To se zalije z vrelo vodo. Kedar se zopet odpadki dodevajo, priliva se več vode, in tako se nadaljuje, dokler ni lonec poln. Ob gorkem vremenu postavlja se posoda, skrbno pokrita s platnom ali z ruto na solnce; kedar je hladno, pa se spravlja na gorak kraj v hiši. V 6 do 8 tednih skisa se tako izvrsten, rumenkast jesih. In na ta način si mali kakor veliki kmetovalec preskrbi sam doma cenega, vkusnega in zdravega jesiha za vso svojo domačo potrebo.

Kako je pripraviti konja za dirko v trab.

V članku „Konjska dirka v trab“, katerega smo priobčili v zadnji številki našega lista, pisali smo o namenu in koristi takih dirk. Omenili smo, da dirka ni sama sebi namen, ampak le preskušnja, kako je konjerejec znal svojega konja učiti voziti in ga uriti v hitr vožnji v trab. Pisali smo, da je konju sicer prirojena manjša ali veča hitrost, da pa vendar moremo z umnim ravnanjem konja v gotovem času izuriti v posebno hitrem teku. Konja vaditi za hitri tek bodi vedna dolžnost gospodarju, ki izreja lahke konje za prodaj. Vzroke smo v omenjenem članku razjasnili. Pri dirki pa je za čast konjerejcu in tudi za darilo, zato pri njej seveda še hitreje vozimo, ker tu je treba zmagati. Pri dirki zahtevamo več od konja, zato ga moramo za to priliko še posebno izuriti, t. j. za dirko moramo konja tako pripraviti, da bode toliko hitro tekel, kolikor mu le noge dajo, in to ne da bi se utrudil. To delo se imenuje „trenovanje“, in konj, ki je pripravljen za dirko, imenuje se „trenovan konj“. Za dirke v trab, kakeršne bodo letos in druga leta pri nas na Dolenjskem (v Šent Jarneju) in na Vrhniki, seveda ni treba konja posebno izuriti, nekoliko ga je pa vendar treba pripraviti. Kako ga pripraviti, to hočemo popisati v nastopnih vrstah.

Zakaj je potrebno konja trenovati? Na to vprašanje najlaže odgovarjamo z vzgledi. Kdor je bil vojak, ve, kaj mora človek prebiti meseca septembra na velikih manevrih. On mora dan za dnevom zgodaj vstajati, po vročini in dežji 10 do 15 ur hoditi ter tudi letati, vrhu tega pa brez vse jedi težko nositi, streljati in še misliti, da povelja prav zvršuje. To je tako težavno, da tisti, ki ni vsega tega izkusil, tega niti presoditi ne ve. Pa vendar vojak to krepko zdrži. Zakaj? Zato, ker se od zime do konec poletja vedno vadi in uri. Vsak dan zahtevajo več od njega, in slednjič se privadi utrudljivim manevrom, katerih bi gotovo ne mogel prenašati prve dni, ko je ustopil v vojake. Mož je torej trenovan. Povejmo drug vzgled. Človek, ki je navajan lahkega dela, na pr. pisar, krojač itd., če pride k težkemu delu, kmalu opeša, a sčasoma se mora tudi težkega dela tako privaditi, da ga opravlja, kakor vsak drug. Tako je tudi s konji. Saj ve vsak kmetovalec, da se konj bolj pokvari, ako v hlevu lenobo pase, nego če je vsak dan vprežen. Zatorej kmetovalci, urite svoje konje, ako se udeležite dirke ali ne!

Kako je konje uriti ali trenovati? Treba jih je učiti pravilne vožnje, ker taka vedno velja, in hitrega dirjanja. O pravilni vožnji hočemo drugič pisati, danes bodemo pisali samo o trenovanji konj.

Navaden dober konj predirja v trabu 1 kilometer, t. j. 1000 metrov, v 4 do 5 minutah, boljši dirjalec v 2 do 3 minutah, trenovan dirjač pa v 1 do $1\frac{1}{2}$ minuti. Do te hitrosti se ne bode nobeden izmed naših kranjskih konj izuril, a konj, ki predirjajo v $2\frac{1}{2}$ do 3 minutah po 1 kilometer, pa je uže tudi pri nas.

S trenovanjem prisilimo konja, ki dirja, da dela iz povžite hrane samo meso brez masti. Z dirjanjem in potenjem se namreč zabrani, da se ne dela mast, ki le po nepotrebnem obtežuje živalsko truplo in ovira pregibanje, pretakanje krvi in dihanje. Trenovan konj ne sme biti medel ter mora imeti trdo, ne pa mehko in rahlo meso. Z vajo in pravilno vožnjo se konj nauči takega teka, ki ga najmanj utruja.

Konj, katerega pripravljamo za dirko, naj dobiva redno najboljše krme, ki je zelo tečna. Vode naj dobiva po večkrat, zato da se je ne naužije enkrat preveč, ker veliko vode naredi polna črева, ki pritiskajo na dihala. Najvažnejše sredstvo za trenovanje je potenje, a konja pri vsem tem ne smemo utruditi. Pripelji spotenega, a ne utrujenega konja v hlev, ki nima prav nič prepiha, pokrij ga z odejo, da se do konca spoti in drgni ga potem, dokler je popolnoma suh. Spraviti ti ga bode treba tolikokrat manj v pot, kolikor manj je uže od narave nagnen k debelosti. Konj, ki je nagnen k debelosti in ki vzlic hudemu potenju ob dobri krmi nastavlja mast, ni za tekmovanje, ker mu bodeš prej noge pokvaril, nego pa ga naredil za dirko sposobnega. Taki konji so navadno tudi leni, s takimi rajši nič ne skušaj. V dirjanji in hitrosti vadi konja polagoma in strogo glej na to, da se nikdar ne utrudi. Konj je popolnoma trenovan, kadar ni več čutiti masti po vratu, po ramah in zadnjih stegnih. Takega trenovanja pa pri nas ni treba, zadostuje, ako vadimo konje na popisani način 3 do 6 tednov, ali pa tudi več ali manj.

Poučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

113.

Balon.

Pilatre je bil tako navdušen za vožnjo po zraku, da je tako rekoč samo za to idejo živel. Prvi zrakoplavci so posvetili svoje življenje spolnjevanju nove ideje, da-si jej važnosti niso mogli oceniti. Njihovi nasledniki so plovili po zraku samo s tega namena, da podajajo občinstvu redek prizor. Zbog tega nimajo njihova podjetja nikake važnosti. Celi svet pozna imena teh zrakoplavcev, to so bili: Jakob in Elizabeta Garnerin, Charles Green in njegov sin Jurij, gospa Blanchardova, ki so polnili svoje balone s svetečim plinom, ki je cenejši od vodika. Charles Green je izvel več kot 1600 voženj po zraku, spremilo ga je vsega vkup 700 ljudi, seveda, vsak pot po eden ali dva, in med temi je bilo 120 gospej. Green je bil srečen, umrl je 84 let star v Londonu.

Od mnogih voženj naj opišemo eno, in to vožnjo Nadara v balonu „Le Geant“. Čoln tega balona je bil na osobit način narejen. Bil je spleten od španjolske trske, zunaj je bil videti kakor železniški vagon. Imel je dvoje nadstropij, okna in vrata. V njem je bilo vsega, česar človek potrebuje na večdnevnem potovanju. Bila so tu postelje, mize klopi, razni fizikalni aparati, dosta hrane vsake vrste itd. Skoro pol Pariza se je sešlo dne 18. oktobra 1863. l., da vidi, kako se hoče vzdigniti ta silni balon. Ukrcalo se je devet oseb, med njimi Nadar, njegova mlada soproga in poznati zrakoplavec Godard. Na večer so se vzdignili ter odplovili proti severovzhodu. V Parizu je vsak govoril samo o „Geantu“. Vse je željno pričakovalo novosti o njegovem potovanju. Tretjega dne je došla v Pariz vest, da je Geant v Nemškej blizu Visle treščil na tla, ko je popreje več časa opletal po tleh in po drevju. Nadar in gospa sta zelo ranjena, in tudi vsi drugi potniki kolikor toliko poškodovani. Le Geant je celo noč drvil proti severovzhodu, šel je preko Belgije ter se vse bolje približaval morju. Na to se je veter sprevrgel ter ga odnesel proti Hanoveranu.

Podobnih nesrečnih zračnih voženj je bilo še več a to vendar ni oplašilo ljudi od daljnih poskusov. Vzlasti naše dni se ljudje radi spuščajo v zrak. Nevarnost biva vedno manjša, ker mnoge nesreče spodbadajo na čim večo opreznost. Poznate so zabavne vožnje, katere je prirejal Godard tudi v Beču in v drugih evropskih mestih, in so se izvršile vse brez sleharne nesreče.

Mnogo pozornosti je zbudil spekulativni francoski inžener M. H. Giffard. Napravil je „balon captiv“, t. j. balon, ki je bil z vrvjo privezan. Naj ga opišemo. Giffard je oprezno ustrojil svoj balon, da se ogne vsakej nesreči. Vrv, s katero je bil balon privezan, bila je posebno močno spletena z najboljše konopnine. Proti balonu je bila vrv $8\frac{1}{2}$ c/m debela, a proti zemlji $6\frac{1}{2}$ c/m. Dolga je bila 600 m/. Balon je bil oblečen s sedmero tkanino. Čoln je tehtal 1800 k/g., in je imel prostora za 50 oseb. Balon ni bil napolnjen s svetečim plinom, kakor je to v navadi dandanes, temveč z vodikom, da je bil tem laglji in se je laglje in brzeje vzdigal. Moremo si misliti, kolika je bila sila potrebna, da se takov balon more z višine potegniti k zemlji. Delala sta dva parostroja, vsak je imel moči za 150 konj. V tem balonu so se vzdigali ljudje v zrak za prve in druge pariške svetske razstave, 1867. in 1878. l. Mnogi so imeli priliko za 20 frankov se vzdigniti nad Pariz, in z višine 600 m/ naslajati se z vidikom celega tega veličastnega mesta. Leta 1879. je raztrgal silen vihar tkanino tega balona. Nesreče ni bilo, ker prav takrat ni bilo nobenega človeka v čolnu. Pozneje so napravili takov balon v Londonu. Tudi za svetsko razstavo v Beču 1873. l. so napravili takov „ballon captiv“, ali veter ga je odnesel preje, preden se je kdo v njem vozil. Madjarski kmetje so ga našli na polju in srečno — potolkli.*)

*) Eljen!

Črkostavec.

*

114.

Balon v vojski.

Kakor smo uže omenili; služili so baloni večinoma samo radovednosti in zabavi ljudstva. Ali bilo je tudi ljudi in priložnosti, kjer so balone upotrebljali za ozbilnejše svrhe. Uže za vojske ob francoskem prevratu 1794. l. je služil balon francoskej vojni, da ogleda neprijateljev položaj. Francozi so spuščali balon v viš na vrvi. Z višine balonove so ogledavali neprijateljevo vojno. Pozneje so opustili to, ker Napoleon je vse vkup zavrgel.

Največo porabo in važnost je dobil balon 1870. in 1871. l., ko je silna nemška vojna obsedla Pariz ter pretrgala vsako zvezo med mestom in zunanjim svetom. Skoz železni obroč, ki so ga Prusi okoli Pariza potegnili, ni mogel nobeden stopiti, treba bi bilo preleteti nad njim. V Parizu se je v ta namen ustanovila družba za zračno vožnjo. Vsakih tri dni so poslali po en balon s Pariza, tudi Gambetta je ušel v balonu s Pariza, da pozove vso francosko na pomoč glavnemu mestu. Razen nosili samo povezek listov in vladin dekret, ki je oznanjal, da hoče dobiti 100 frankov nagrade oni, kateri najde ta povezek ter ga odnese bližnjemu občinskemu načelniku. Se ve da so mnogi ti baloni prišli v roke nemškej vojni. Skoro vsak balon je nosil seboj po nekoliko golobov, kateri so imeli nazaj v Pariz prenesti vesti z dežele. Lahko je bilo spustiti balon s Pariza na deželo, ali težko poslati ga z dežele v Pariz; zato so upotrebljali golobe za donašanje listov. Ali na golobe se ni moglo privezati mnogo navadno popisanih listov. Radi tega so napravljali neizmerno drobne fotografije od listov, katere je človek mogel le s povečalnim steklom prečitati.

Za oblege pariške je šlo z mesta do 70 balonov z ljudmi. Mnogi so izvršili svoj posel, drugi so prišli Nemcem v roke. Za dva se ne zna, kamo sta prišla, pred kot ne sta pala v morje. Osobito čuden je pot, ki ga je napravil, balon „Ville d' Orleans". Odšel je s Pariza 23. nov. teh velikih balonov so spuščali tudi male, kateri so seboj 1870 l. pred polnočjo. Bila sta v njem zrakoplavec. Rollier in častnik Dechamps. Balon je najpreje letel preko departementa Seine in Oise. Ob $2\frac{1}{2}$ zjutraj je bil v okolici mesta Velery-sur-Somme. Tu se je potegnila tako debela megla, da zrakoplavca nista mogla videti, kamo ploveta. Čula sta samo šumenje, ki je bilo včasih slabejše, včasih močnejše. Menila sta, da je to ropot železniških vlakov. Ali kako se prestrašita, kedar se obzorje razvedri in opazita pod seboj neizmerno gladino morsko. Morsko valovanje je provzročalo ono šumenje. Njuno stanje je bilo zelo žalostno. Nista imela ne hrane, ne dovolj obleke, a pomoči se nista mogla nadejati od nikoder. Balon se je bil spustil uže do 1000 $^{m}/$. Pod njima so švigali brodovi, ali večinoma niso opazili njunih znamenj. Ali če so ju tudi videli, kaj pomaga, ko je balon drvil tako brzo, da ga ni bilo moči dohiteti. Z enega broda, pred kot ne nemškega, strelali so na jadna potnika. Naposled, $^{3}/_{4}12$ opazi neka francoska korveta znamenja ter se jima oglasi. Rollier koj odpre ventil in balon začne padati. Kedar sta se spustila do morske površine, bil ju je veter uže tako daleč odnesel, da ju korveta ni več mogla doseči. Sedaj je bilo zrakoplavcema hudo pri srcu. Vržeta iz balona zadnji vreči balasta in povezek listov, samo da se zopet vzdigneta. Zdvojenje ju je prevzelo, hotela sta uže zapaliti balon, da tako konec napravita za vselej. Ali na srečo nista mogla v vlažnem zraku narediti ognja. Balon je zopet padal in gledi, tu zapazita vrh jelke, in po tleh sam sneg. Kmalu je pal balon na tla in zrakoplavca sta bila oteta smrti v morju. Ali kako jima je bilo pri srcu v pustej, s snegom odetej gori. Klicala sta, gledala na vse strani, ali nikjer ni bilo sledu niti glasu človeškemu bitju. V tem opazi Rollier sledove, kakor da so sani drčale. Šla sta po tem sledu in prišla naposled čez več ur v prazno, na polupodprto bajto. Tu sta prenočila. Lačna in žejna sta se odpravila zjutraj naprej. Prišla sta slednjič v bajto, ki je bila tudi prazna, ali bilo je v njej nekaj živeža in drv, tako da sta se najedla in pogrela. Kmalu so prišli tudi domači ljudje. Začudili so se na vso moč opazivši tujca v svojej hiši. Zrakoplavca bi bila rada raztolmačila ta obisk, ali ni šlo, živa duša ju ni razumela. Naposled se domisli Rollier ter nariše balon in izgovarja ime Pariz. Kmetje so ga razumeli sedaj. Pogostili so nesrečnika z največim sočutjem. Zrakoplovca sta povzela z govorjenja kmetov, da sta v Norveškej. Bila sta namreč pri Liffjeldu, 60 zemljepisnih milj od Kristianije. Odšla sta v Kristianijo. Glas o njunej rešitvi se je raznesel kmalo daleč okolo. Povsod ju je ljudstvo radostno pozdravljalo. Balon z vsem, kar je v njem bilo, tudi golobe in povezke listov, našli so pozneje.

115.

Poraba balona v znanstvene svrhe.

Balon so ljudje koj s početka rabili v znanstvene svrhe. Leta 1804. sta se lotila takove znanstvene ekspedicije Biot in Gay Lussac, člana francoske akademije. Njun pot je obrodil dobrega plodu, odkrila sta namreč stvari, katere so razpršile neke krive nazore. Kmalu potem se je vzdignil sam Gay-Lussac z balonom v višino 7016 $^{m}/$ nad morjem. V tej silnej višini je kazal toplomer 9^{0} pod ničlo, a na zemlji $+27^{0}$. Zrak je bil gori zelo suh. Gay-Lussac ga je prinesel v dobro zaprtih steklenicah na zemljo, in našli so, da so njegove sestavine prav takošne, kakoršne so sestavine zraka, ki ga dišemo na površini zemlje.

V Angleškej se je vzdignil zrakoplavec Glaisher 1862. in 1863. l. v višino 11.000 $^{m}/$. V tej silnej višini je naravno zrak zelo redek. Glaisher in spremljevalec njegov Cowell se nista zavedela vsled tega, samo na svojih pripravah sta spoznala, da sta bila res tako visoko. Vkljub temu je dal njun pot znamenitih podatkov o padanju temperature v velikih višinah. Potrdil je, da je gori velika struja toplega zraka, ki se giblje od jugozahoda proti severovzhodu. Ta struja bi odgovarjala Golf streamu v atlantkem oceanu. V obče se je videlo

Glaisheru, da so v višini zračne struje pravilnejše in brzejše od onih na zemlji. Nebes je bil ob tej plovitbi zelo oblačen. Glaisher je videl v najviših višinah, do katerih je dospel, še visoko nad seboj oblake. Čim više se človek popenja, tem reji je zrak, tem brzeje mora dihati. Glaisher pripoveda, kako je ta redki zrak na njega uplival. Pri 5000^{m} so mi pomodrile ustnice, v večej višini so mi postale črne, srce mi je tolklo močno, v višini 9000 ^{m} se nisem več zavedel.

V najnovejšem času je vzbudil po vsem naobraženem svetu veliko sočutje tragični konec zračne plovitbe, katero so napravili v znanstvene svrhe Gaston Tissandier, Crocè-Spinelli in Sivel. Od te trojice se je vrnil samo prvi živ na zemljo. Balon „Zenith“, v katerem so se spustili, bil je previden z vsemi potrebnimi fizikalnimi aparati. Zrakoplavci so vzeli tudi v mehovih čistega kisika, da imajo česa za dihanje, kedar pridejo v ono silno višino, v katerej je zrak tako redek, da v njem ni dosta tega plina, ki je za dihanje toli potreben. Dne 12. aprila 1875. l. ob 12. uri in 25 min. se je vzdignil „Zénith“ s Pariza. Zračna temperatura je bila 5 st. pod ničlo. Crocé-Spinelli je imel znanstvena opažanja, dočim je Sivel vodil balon. Četrt na dve so bili v višini 7000^{m}, zračna temperatura je bila 10 st. pod ničlo. Gaston Tissandier, edini, kateri se je s tega pota vrnil, pisal si je ta čas v balonu bilježke. V pismu na predsednika pariške akademije, javil je svoje bilježke.

Čitajmo. „Sivel in Crocè-Spinelli sta zelo bleda. Tudi meni je zelo slabo. Jaz dišem kisik, to me nekoliko oživlja. Neprestano se vzdigamo. Sivel mi pravi: Imamo še mnogo balasta. Ali ga hočem nekoliko izsuti? — Kakor hočete. — Potem vpraša isto Crocé-Spinellia. Ta mu z glavo pritrdi, da le. Sivel odveže tri vreče peska, katere so visele ob balonu. Pesek se je vsul na zemljo, a mi smo se s silno brzino vzdigali. Sedaj se čutim tako slabega, da ne morem glave obrniti, da vidim svoja sopotnika. Rad bi vzdignil cev, da dišem kisik, ali ne morem roke premakniti. Gledam, 8000^{m} visoko smo. Hočem to povedati, ali ne morem obrniti jezika. Oči mi vkup lezejo. Nezavednost me objema.“

„Ob enej uri in 38. minuti, pa ob 2. uri in 8. min. sem se prebudil, a za malo časa. Balon pada z veliko brzino, odvežem vrečo peska, da zmanjšam brzino padanja. Zapisal sem: Padamo, temperatura 8^{0} pod ničlo. Sivel in Crocé ležita nezavestna na podu čolna. Zopet me objema nezavednost. Nekdo me je zbudil, trese me za ramo. Crocé je. Vrzite balast, mi padamo, zavpije nad menoj. Nisem mogel tega učiniti, pač pa sem videl kako je Crocé vrgel balast. Zopet me nezavednost objema. Kaj se je pozneje godilo, ne vem. Menim, da je tako olahkočeni balon še enkrat se vzdignil v silno višino. Ob 3. uri 15. min. odprem oči. Balon je padal s strašno brzino, čoln se je zelo gugal. Pokleknem in potresem Sivela in Crocéa za rami ter vpijem: Sivel, Crocé, izbudita se. Moja drugova ležita zgurena. Vsak je glavo zavil v plašč. Vzdignem jima glavi in pogledam v obraz. Grozno! Sivelu obraz je črn, oči ima zaprte, usta pa odprta in s krvjo zalita. Takošen je bil tudi Crocé. Zgrozil sem se. Balon drvi s silno brzino proti zemlji. Izpraznim zadnji dve vreči balasta. Balon dalje pada. Izpustim sidro. Čoln udari silno ob zemljo, sidro ne prime. Veter nese balon dalje. Odprem ventil. Tako sem dospel ob 4. uri na zemljo.“

Oba nesrečna zrakoplavca so pokopali 20. aprila 1875. l. na pokopališču Pére la Chaise v Parizu.

(Dalje nasl.)

Politične stvari.

Govor drž. poslanca Tonklija

v državno-zborski seji dne 8. maja 1889.

(Dalje.)

Preidem sedaj na drugo polje. To zadeva reševanje slovenskih vlog pri nadsodiščih, višjih stopnjah.

Priznati moram v pohvalo apelacijskega sodišča v Gradci, da je vsaj glede slovenskih vlog, kjer dohajajo tudi slovenske razsodbe in apelacije, izdala naredba, po kateri mora prva stopnja prevajati razsodbe slovenski ter jih v slovenskem jeziku vračevati strankam.

Kakó se pa godi v Trstu? V Trstu dobivamo na slovenske vloge, rekurze in razsodbe prve stopnje le italijanske ali nemške rešitve. To vendar ne more biti v smislu pravosodja, v smislu današnje izjave Nj. ekscelencije, da se namreč imenujejo uradniki po potrebi naroda in po državnem temeljnem zakonu. Pravica kakor potreba govori za slovenske rešitve, in upam, Nj. ekscelencija bo zadosti mož, da bo tudi od teh uradnikov zahteval, naj se postopa po pravici in potrebi naroda, izdajajo na slovenske vloge tudi slovenske razsodbe. To se mora tem lažje storiti, ker so pri apelacijskem sodišči v Trstu nastavljeni uradniki, ki so takó slovenskega, kakor hrvatskega jezika zmožni; zaradi tega nikakor ni prav, da dobivamo od tega sodišča, ki bi bilo vendar dosti zmožno, rešitve v tujem jeziku.

Toda tudi postopanje, kakoršno je priljubljeno pri apelacijskem sodišči v Gorici, ni pravilno, ker nasprotuje sodnji instrukciji, katera je bila s cesarskim patentom iz leta 1853, drž. zak. št. 81, potrjena, ter ne ugaja § 197 in sl. in osobito ne § 211, po katerem bi se morale razsodbe izdajati s podpisom sodiščnega načelnika in ekspeditnega predstojnika.

Prosimo tedaj, da se odpravi to nepostavno ravnanje. Ker so pri graškem apelacijskem sodišči svetniki, ki so popolnama slovenščine zmožni, pri tem ni nikakoršnih težav. Pri prevodih pa ni takó lahko uživeti se v duha razsojujočega sodnika. Dostikrat postane lahko prevod drugačen od izvirnika. kar bi

se pa ne pripetilo, ko bi oni, ki sestavi razsodbo, ob enem preskrbel prevod, kar bi moral storiti, ker je zmožen.

Drugič ne moremo tega postopanja potrditi, ker nalaga spodnjim stopinjam bremena, ker se morajo baviti s prevodi. Vsi pravniki pa vedó, da se sodišča prve stopnje, katerim nastajajo skoraj z vsako novo postavo tudi nova bremena, obteževajo še s prevajanjem Sodniški uradnik se potem seveda lahko izogne prevajanja, treba mu je le napraviti nemško razsodbo, in iznebil se je sitnega dela. Toda temu ne moremo pritrditi, ker bi se s tem prikrajševale naše pravice, in zaradi tega prosim Nj. ekscelencijo, naj sili na to, da bodeta nadsodišči v Trstu in Gradci na slovenske razsodbe prve stopnje izdajali razsodbe v istem jeziku. Isto velja tudi gledé najvišjega sodnjega dvora.

Povrnem se k neki izjavi prvega gospoda protigovornika. Trdil je, da bodo Slovenci tirjali še vseučilišče in senat pri najvišjem sodnem dvoru. Nekoliko ima prav. Če zahtevamo — in zahtevati moramo — da bodo slovenski uradovali in razsojevali sodniški uradniki in da z nami v tem jeziku občujejo tudi politične in finančne oblastnije, tirjati moramo tudi sredstva, da se popolnama naučijo tega jezika. Uradni je ik s svojim službenim zlogom je vendar vse kaj druzega, kakor navadni jezik. Tedaj mi po vsej pravici zahtevamo, naj se za pravne stroke, civilno pravo, civilno pravdo, kazensko pravo, kazensko pravdo in upravoslovje ustanové na graškem vseučilišči stolice s slovenskim učnim jezikom, kakor se je to zgodilo že leta 1849. Potem bodemo še le popolnama opravičeno smeli tirjati, da bodo pravniki, ki bodo prišli s tega učnega zavoda, tudi slovenščine popolnoma zmožni ter slovenski uradovali.

Kar se tiče pa senata, priti mora takó do tega, ako bodemo enkrat dospeli do pravice, katero nam jamči ustava, da se bo namreč v spodnjih stopnjah uradovalo slovenski. Potem se bodo tudi pri najvišjem sodnjem dvoru morali nastaniti taki možje, ki bodo znali slovenski.

Tukaj tedaj zopet ne stojim na stališči narodnosti, marveč na tem, da imamo pravico in dolžnost zahtevati, naj znajo uradniki, ki so poklicani, da sodijo našemu narodu, tudi jezik tega naroda; kajti le tedaj se bo utrdilo zaupanje do sodniških uradnikov, le tedaj bodemo smeli pričakovati varno pravosodstvo, kar je vendar na korist pravosodju samemu, in le tedaj se bo vresničil izrek: Justitia regnorum fundamentum. (Odobravanje na desnici: Govorniku čestitajo.)

Obrtniške zadeve.

C. kr. deželna vlada naznanila je trgovski in obrtniški zbornici naslednje:

Pri visokem c. kr. trgovinskem ministerstvu došla je prošnja, naj bi se izdelovanje gornjih delov čevljev uvrstilo v rokodelske obrte v zmislu določil § 1, odstavek 2, zakona od 15. marca 1883. drž. zak. št. 39.

Ta prošnja utemeljuje se s tem, da se je izdelavanje gornjih delov čevljev razvilo le iz čevljarskega obrta in da se mora tisti, ki izdeluje gorenje dele, korenito naučiti čevljarski obrt, ako hoče v obče razumeti rečeno stroko.

Iz tega uzroka ne da se tudi tajiti, da se more izdelovanje gorenjih delov pri čevljih naučiti le vsled daljšega dela pri čevljarskem obrtu in samostalno izvrševati, zategadelj je ta obrt tudi rokodelski obrt.

Konečno se je tudi omenilo, da še to govori za tesno zvezo obeh obrtov, ker sta doslej bila povsod spojena v jedni zadrugi.

Ker pa se v novejšem času izdelujejo gorenji deli pri čevljih popolnoma ločeno ter čevljarji često le pritrjujejo daljne dele h kupljenim gornjim delom, in se potemtakem ni moči več popolnoma naučiti izdelovanja obutala v vseh delih, trpi ne samo čevljarski obrt škodo v svojem obstoju, ampač je tudi oteškočeno vzgojiti si dobrih pomočnikov.

Z ozirom na to, da so ti odnošaji res taki, izjavilo se je visoko c. kr. trgovinsko ministerstvo v sporazumu z visokim c. kr. ministerstvom notranjih stvari, da je izdelovanje gorenjih delov pri čevljih bistven del čevljarskega obrta in da so zategadelj prosilci za prvo imenovani obrt, kolikor se izvršuje rokodelski, dolžni, do kazati pred nastopom obrta sposobnost ravno tako, kakor se to dokazilo zahteva za rokodelski čevljarski obrt.

Naši dopisi.

Iz Ljubljane — Južnoštajerska hranilnica Znano je, da so hoteli nemškutarji na Štajerskem preprečiti ministersko naredbo glede vknjižb slovenskih v zemljiške knjige s tem, da so vse one tamošnje hranilnice, pri katerih je dobival slovenski štajerski posestnik posojila, sklenile, prosilcem za posojila samo tedaj dovoliti posojilo, ako so vsi vpisi v zemeljski knjigi prosilčevega posestva izključno nemški. Dokler je bila tudi le črkica slovenska vknjižena, ostala je prošnja odbita.

Posestnike štajerske rešiti iz tega barbarskega nasilstva, združili so se slovenski rodoljubi v ta namen, da se ustanovi „Južnoštajerska hranilnica v Celji“.

Ne zdavnej došlo je od ministerstva dovoljenje te hranilnice.

Shod ustanoviteljev, in prva seja upravnega odbora za hranilnico bode dne 22. julija v Celji, po seji pa dobe ob 1 uri v dvorani Koscherjevega hotela banket.

Radujemo se srečno dognanega čina ter želimo novi hranilnici najobilnejšega sadu in srečnih uspehov!

— **Letno poročilo** višje c. kr. gimnazijo v Ljubljani. Na tej gimnaziji podučevalo je minulo leto 16 profesorjev, 6 gimnazijskih učiteljev in 13 suplentov skupaj 35 učnih moči za zapovedane učne predmete in vrh tega za nezapovedane 5 učenikov.

Koncem šolskega leta obiskavalo je gimnazijo 828 učencev, kateri so bili uvrsteni v I. razredu v 4 oddelke, II. III. in IV. razredi imeli so po tri oddelke, V. VI. VII. in VIII. pa po dva oddelka. Največ učencev obiskavalo je I. razred v oddelku b, kjer je bilo 60 učencev.

Po narodnosti bilo je na gimnaziji:

Slovencev	702
Nemcev	115
Lahov	7
Hrvatov	3
Čehov	1
Skupaj	828

Po veroizpovedanji bilo je: katolikov 826, evangelske vere 1, židovske 1.

Po napredku vrste se učenci:

Z odliko je dovršilo šolo 116, prvi red je prejelo 460, ponavljati smejo izpit 120, drugi red je prejelo 77, tretji red 44, zarad bolezni jih sme ponavljati izpit 11.

Učnine se je plačevalo v minulem letu za učence 15.440 gld., sprejemnih pristojbin 556 gld. 50 kr., učila pa 903 gld., ustanov pa so uživali vsi učenci skupaj 12.895 gld. 88 kr.

Za izpit zrelosti oglasilo se je letos 49 učencev, vlansko leto prestalo je ta izpit 34 učencev.

— **Letno poročilo c. kr. više realke v Ljubljani** Na tem zavodu podučevalo je vsega skupaj 18 učnih moči, izmed katerih pa je bil s 15. januarjem t. l. počenši vodja dr. Mrhal bolan, dva sta suplenta, dva učitelja, razun vodje pa še 11 profesorjev. Učencev je bilo v vsih 7 razredih koncem leta 303, med njimi po veroizpovedanji 289 katolikov, 10 evang., 1 grški, 3 pa izraeliti.

Po narodnosti razvrstijo se učenci tako:

a) Slovencev je 145.
b) Nemcev 134.
c) Lahov 16.
d) Hrvatov 5.
e) Čehov 3.

V prvem in drugem razredu podučevali so se učenci v vsakem razredu v dveh oddelkih ter je bilo v I. raz. vpisanih v enem oddelku 47, v drugim 55 učencev, v II. razredu pa 35 in 38 učencev. Glede napredka dovršilo je minulo šolsko leto: z odliko 16 učencev, s 1. redom 214, k ponavljavnemu izpitu je pripuščenih 38 učencev, drugi red prejelo je 24, tretji red 8 učencev, neizprašani ostali so 3.

Vlansko leto obiskavalo je ta zavod samo 254 učencev. Izpit zrelosti prestalo je vlansko leto 6 učencev, letos pa 7, namreč vsi učenci 7. razreda.

Učnine plačalo se je	6850 gld.	— kr.
Sprejemnih pristojbin	268 „	80 „
Za učne pomočke	1100 „	— „
Za knjigarno učencem	308 „	— „
Skupaj	8526 gld.	80 kr.

Ustanove uživalo je 17 učencev v svoti 1244 gld. 10 kr.

— **Nakupovanje sena za vojno.** Dne 22 julija 1889 dopoludne bode se vršila pri c. kr. vojaški oskrbovalnici v Ljubljani razprava o pismenih ponudbah zaradi nakupa 740 meterskih centov sena. Pojasnila daje tudi trgovska in obrtniška zbornica, natančni pogoji zvedo se vsak dan pri c. kr. vojaški oskrbovalnici, na željo pa se tudi pošiljajo po pošti proti plačilu 4 kr. za tiskano polo.

— **Obravnava v zagotovilo sena, slame za steljo in postelje, drv, premoga in šote,** odnosno ljubljanskega coaksa za postaji Ljubljana in Toplice vršila se bode pri c. kr. vojaški oskrbovalnici v Ljubljani dne 19. julija t.l. Pri tej obravnavi sprejemajo se le pismene ponudbe.

— **Barvanje pirhov in jedil z anelinom prepovedano.** C. kr. deželna vlada javila je trgovski in obrtniški zbornici, da je izjavilo visoko c. kr. ministerstvo notranjih stvari z razpisom od 24. aprila 1889, štev. 17821, da ni smeti uporabljati iz anilina ali iz sestavin katrana izdelovanih barv za barvanje jajc, ker je po ministerskem ukazu od 1. marca 1886. drž. zak. štev. 34, prepovedano uporabljati vse barve brez izjeme napravljene iz anilina ali pa iz sestavin degta za pripravljanje vsakovrstnih užitnih stvari.

— **Ustanova kočevca pa ne po kopitu Stampflnovem.** Dné 17. februvarja 1887. umrli trgovec Maks Wiederwohl, rodom Kočevec, je v svoji oporoki med drugimi volil tudi deželnemu muzeju kranjskemu znatno svoto 2000 gld. ter določil za jedno dijaško ustanovo 4000 gld. Pravico do te ustanove imajo na kranjskem rojeni gimnazijalci brez razločka narodnosti.

Deželni odbor bode v znak hvaležnosti sliko tega blagega moža razobesil v deželnem muzeji.

— **Ogersko-francoska zavarovalnica.** V 30. dan junija t. l. vršilo se je pod predsedništvom predsednika Nj. ekscelencije gospoda Štefana Bitto izredno generalno zborovanje Ogersko-francoske zavarovalne delniške družbe (Franco-Hongroise), imovina znaša po poročilu glavnega zborovanja dne 30. junija t. l.: 2,000.000 gld. delniške glavnice, 933.400 gld. glavniške rezerve, 299.395 gld. dolžnih rezerv, 3,332.795 in po prištetih 4,915.193 gld. obnašajočih rezerv za premije in škode se more družba ponašati s poroštvenim zakladom v svoti od 8,247.989 gld. katera podaje zavodu pravico, da se sme šteti med najtrdnejše družbe avstro-ogerskega cesarstva.

— **Deželno-zborske volitve na Kranjskem** dognane so z volitvijo velikega posestva, katera se je vršila dne 12. t. m. Narodni volilci niso se vdeležili volitve. Nasprotna stranka izvolila je na mesto Zois-a, Mauer-a,

Guttmannsthal-a in Deschmanna, gg.: Leo Auersperg, baron Wurzbach, baron Rechbach in pa dr. Schaffer, ki je namenjen za deželno odborništvo. — Kakor se nam poroča iz zanesljivega vira, zagotovil je baron Apfaltreren že na dan smrti Deschmann-ove dr. Schaffer-ju, da umrlemu postane on naslednik in gg. ustavoverni posestniki dali so tej pogodbi pri volitvi svoj blagoslov.

Novičar iz domačih in tujih dežel.

Z Dunaja. — Včeraj zjutraj ½8 dospel je cesar pri krasnem vremenu in v najboljšem zdravji v kopel Gasteinsko. Občinstvo zbrano na Straubingarjevem trgu sprejelo ga je tam z burnimi živijoklici.

O preteku obravnav delegacij kažejo poročila, da glede bistvenih stvari ni bilo zabiležiti nikakoršne izredne prikazni. Sklepi bili so vsi takorekoč soglasni, opozicije ni bilo videti nikjer, Najvišja zahvala poročila se je tudi letos po ministru unanjih zadev delegacijama. Samo neka prošnja došla od ogerskega podanika bivajočega v Bosni, dala je vsled malopremišljenega predloga peticijskega odseka, povod kratki pa pomenljivi razpravi. Predlagala se je namreč rešitev, da se delegacija izreče nepristojne, ker je bržčas pristojna delegacija ogerska.

Taki rešitvi, ki bi bila pripravna krčiti pravice naše delegacije, ustavil se je dalmatinski poslanec dr. Klaič, ter je tudi prodrl s svojim predlogom v javni seji, akoravno je celo minister ugovarjal, da se bode tako in tako vršila preiskava, ako bi prav delegacija ne sklenila ničesar.

Pomenljivo je dalje razgovarjanje cesarjevo s češko-moravskim poslancem dr. Fanderlik om po obedu pri cesarju o izidu deželno-zborskih volitev na Češkem. Kakor je pri začetku zasedanja delegacij dr. Rieger-ju nasproti izrekel željo, da bi pri volitvah prodrli staročeški kandidati, tako je sedaj izrekel obžalovanje, da so se na Češkem dali premotiti po frazah in da so prodrli mladočehi.

Ta razgovor s cesarjem objavili so časniki in mladočehi čutili so se po njem tako prizadeti, da so poslali posebno deputacijo do češkega ces. namestnika, da naj objavi preklic, da so poročila časnikov neistinita ali pa naj objavi avtatični tekst razgovora.

Včerajšnja uradna „Wiener Zeitung“ razglaša podelitev dostojanstva tajnega svetovalca koroškemu namestniku Schmid-Zabierow-u in pa šlezkemu deželnemu glavarju grofu Larisch-u.

FML. Albori, katerega imenujejo razni listi kot Pretisovega naslednika, je sedaj načelnik generalnega štaba pri lvovskem armadnem koru. Kot tržaškega namestnika so Alborija imenovali že pred leti, toda neutemeljeno. Ali ima ta vest sedaj boljšo podlago?

Ogerska. — Vsled sodnijskega sklepa bil je včeraj oni Farkas, ki je prejšnji teden v mali loteriji zadel veliko terno 480.000 gld. v Temesvaru dejan v zapor. Na 200.000 gld., katere je naložil v hranilnici dejala se je prepoved.

Česka. — Staročeški meščanski klub imel je včeraj glavni zbor, v katerem se je razpravljalo o kompromisu z mladočehi. Konečno se je kompromis odklonil soglasno.

Srbska. — Kralj Milan vrne se v petek na Srbsko, ostane 14 dni v Belemgradu in potem tri tedne v Budapeštu.

Angleška Dogovorjeno je, da prestolonaslednik angleški princ Wales-ki, pozdravi nemškega cesarja na brodu „Hohenzollern“, ko se ta pripelje v bližino Portsmoutha; po pozdravih obeh mornaric podaste se obe angleška in nemška v zatišje Asborne.

Amerika. — „New York-Herald“ trdi, da govorica o odstopu Blaine-a ni utemeljena.

Zahvala.

Za deželne poslance izbral si je naš narod večinoma po podpisanem odboru od zaupnih mož in volilnih shodov priporočane kandidate. Volilni odbor se tedaj toplo zahvaljuje volilcem, kateri so se držali dane besede in volili deloma že skušene, deloma nove za narodne pravice unete može, kateri bodo gotovo po vseh svojih močeh delali sporazumno s starimi poslanci.

Obžalovati pa je — in to hoče in mora narodni volilni odbor posebe povdarjati — da se je v nekaterih volilnih okrajih krušila doslej vzgledna volilna disciplina — ona, ki nam je v težavnejših položajih bila in bode jedini pogoj zmagi in vspešnemu političnemu delovanju.

V Ljubljani dné 13. julija 1889.

Za narodni volilni odbor:

Murnik.

Žitna cena

v Ljubljani 13. julija 1889.

Hektoliter: pšenice domače 5 gold. 83 kr. — banaške 6 gold. 80 kr. — turšice 5 gold. 30 kr. — soršice 5 gld 80 kr. — rži 4 gold. 50 kr. — ječmena 4 gold. 33 kr. — ovsa 3 gold. — kr. — ajde 4 gold. 33 kr. — ovsa 2 gold. 44 kr. — Krompir 2 gold. 41 kr. 100 kilogramov.

Odgovorni urednik: Gustav Pirc. — Tisk in založba: J. Blasnikovi nasledniki.